

Ebben a dokumentumban találsz az **Ábécé, elválasztás, hangrend** téma elméleti tananyagát. Az elméleti tananyagot videókon is elmagyarázzuk neked, de itt írásban is összefoglaltuk a legfontosabb tudnivalókat.

A képernyőn is olvashatod, de ha úgy kényelmesebb, akkor töltsd le és nyomtasd ki a tananyagot!

Jó tanulást kívánunk!

Betűrend

A betűrendbe sorolás az az eljárás, amellyel a szavakat a magyar ábécé alapján sorrendbe állítjuk. Az egységes módon való elrendezés teszi lehetővé, hogy a szavak rengetegében tájékozódni lehessen.

Erre legjobb példa az osztálynévsor, de egy lexikonban, vagy szótárban is így tudsz tájékozódni.

Vannak speciális szabályok, amiket megtanulunk, de a gyors és pontos feladatmegoldásnak a legfontosabb feltétele, hogy a magyar ábécét álmodból is felébredve bárhol tudsz folytatni!

BETŰRENDBE SOROLÁS

A betűrendbe sorolás

Minden betű egy konkrét helyet foglal el a magyar ábécében, tehát az ábécé betűi egy meghatározott sorrendben helyezkednek el.

A betűrendbe sorolásnak több szabálya van, amelyeket be kell tartani ahhoz, hogy helyes sorrendbe rakjuk a különböző szavakat.

A szabályok a következők:

1. Azokat a szavakat, amelyek különböző betűvel kezdődnek, az első betűjük alapján kell sorrendbe állítani.

- Először megnézzük minden szó **első betűjét**.(ahhoz, hogy jobban átlátható legyen, érdemes őket papíron bekarikázni).

Pl: *papucs, kabát, labda, bodza, orr* szavak kezdőbetűi: **p, k, l, b, o**.

- Ezután meg kell állapítanunk, hogy melyik kezdőbetű áll az ábécében a legelőrébb.

Ebben az esetben a „b” betű az első.

- A következő lépésben megállapítjuk, hogy melyik betű fog utána következni az ábécésorrendben elfoglalt helye szerint, és így tovább.

2. Amikor betűrendbe sorolunk, nem kell különbséget tennünk a kis és a nagy kezdőbetűk között, ugyanis ezek egyenrangúaknak számítanak! Kivéve: ha két szó között csak annyi a különbség, hogy az egyik köznévfő (kisbetűs), a másik pedig tulajdonnévfő (nagybetűs), akkor az előbbi megelőzi az utóbbit.

Például a kisbetűs *szűcs* (foglalkozás) előbb következik, mint a nagybetűs *Szűcs* (vezetéknév).

3. Ha olyan szavakat kell ábécésorrendbe állítanunk, amelyek azonos betűvel kezdődnek, akkor mindig a következő, nem azonos betű alapján kell meghatározni a szavak sorrendjét.

✓ máglya, mályva, másík, mások, másol

4. Az egyjegyű betűket meg kell különböztetnünk a többjegyű betűktől. Például a gólya előrébb fog állni a sorrendben, mint a gyékény, ugyanis az ábécében a g betű a gy előtt van.

Szótagolás, elválasztás

A szótag hangtani fogalom: egy szónak egy magánhangzót tartalmazó kisebb hangtani egysége.

Az elválasztás helyesírási fogalom: az a mód, ahogy a sor végén egy szót megszakíthatunk. A magyar elválasztásnak alapformákban és toldalékos alakokban a szótagolás az alapja, ám az összetételi tagok határán olykor eltérünk ettől.

A szótagolás és elválasztás szabályai nem nehezek, pár speciális esetet kell megtanulnod, de azt nagyon 😊, mert a felvételi feladatokban előszeretettel kérdeznak ezekre rá!

5. A szavakon belül található hosszú mássalhangzókat külön-külön betűknek kell tekinteni betűrendbe soroláskor is!

Például a **berék** és **berreg** szavaknál ez a helyes betűrendbe sorolás, hisz a berreg szóban hosszú **r** betű van, amelyeket betűrendbe soroláskor a következőképpen kell számba vennünk: **r + r**, azaz két külön betűként.

✓ berek, berreg

A hosszú, többjegyű mássalhangzók esetében is ugyanez a helyzet: a **pottyán** szóban, két **ty** betű követi egymást, ezért például a **potyog** szó megelőzi.

✓ potyog, pot(y)tyan

6. A rövid és a hosszú magánhangzók a szavakban bárhol fordulnak elő, mindig egyenrangúnak tekintjük őket.

A szabály alapján a helyes sorrend:

✓ almákat, almalé, álmat, almayal

7. Vannak azonban olyan szavaink, amelyek a magánhangzók hosszúságának kivételével ugyanúgy néznek ki, tehát ugyanazok a betűk szerepelnek bennük. Ilyenkor viszont figyelembe kell venni a magánhangzók hosszúságát, vagyis a rövid magánhangzók előbbre sorolódnak. Például:

✓ hajas-háajas

✓ koros, kóros, kórós

✓ kerek, kerek, kerek (a rövid magánhangzó a domináns!)

8. A külön (vezeték és keresztnév) vagy kötőjellel írt szavakat ugyanúgy kell betűrendbe sorolni, mint az egyelemű, egyszerű szavakat.

Tehát nem kell figyelembe vennünk, hogy két elemből áll a besorolandó szavunk. Például (figyelembe véve a kis- és nagybetűs szabályt is):

✓ lakatos, Lakatos, Lakatos András, Lakatos-Nagy András, lakatosok, Lakatos Péter, lakatosssal

SZÓTAGOLÁS, ELVÁLASZTÁS SZABÁLYAI

- Az egytagú szavakat nem lehet elválasztani. (*part, sajt, néz, száz*).
- Az első szótag kivételével a további szótagok mindig magánhangzóval vagy egy rövid mássalhangzóval kezdődnek (*asz-tal, stró-fa, fi-ók, te-a, kro-ko-dil*).
- Egy magánhangzó önmagában is alkothat szótagot (*fi-ú, di-ó, bo-a*).
- Ha a magánhangzók között egy mássalhangzó áll, az elválasztáskor átkerül az új szótag elejére (*ci-pő, e-gér*).
- Ha a két magánhangzó között két mássalhangzó van, elválasztáskor a második mássalhangzó a következő szótag elejére kerül. A toldalékos alakok esetében is így kell eljárni (*ás-vány, ber-reg, asz-ta-lon, em-ber-rel*).
- Ha kettőnél több mássalhangzó van egymás mellett, csak az utolsó kerül át a másik szótag elejére (*And-rás, Amb-rus, cent-rum*).
- Ha a két magánhangzó között hosszú kétjegyű mássalhangzó van, akkor a szótag végére és a másik szótag elejére egyaránt kiírjuk a teljes kétjegyű betűt (*hosz-szú, köny-nyű, fűty-tyent, rozs-zsal*).
- A dz és dzs többjegyű betű, ezért elválasztáskor ugyanúgy kezeljük, mint a többi kétjegyű mássalhangzót (*bo-dza, edz-het, lán-dzsa*).
- A ch egy hangot jelöl, ezért elválasztáskor sem lehet kettészakítani (*ar-chívum, pszi-cho-ló-gi-a, Ba-chot, pe-ches*).
- Az x két hang (k + sz), de egyjegyű mássalhangzóként kezeljük (*ta-xi, ba-u-xit, Be-at-rix-szel*).
- A régies írásmódú magyar családnevek elválasztása a kiejtés alapján történik (hangértéküknek megfelelően) (*Thew-rewk /Török/, Szé-che-nyi, Kos-suth, De-seő*). Kivételes elválasztású a *Bat-thyá-ny*.
- Az ejtésükben egy magánhangzót tartalmazó neveket nem választjuk el (Paál, Soós, Veér), és így járunk el idegen nevek, szavak esetében is (*team, fair, blues, Poe*).
- Az idegen nevek és szavak esetében az elválasztás a kiejtés szerint történik (*Shakes-peare, Coo-per, Fi-scher, Baude-laire, Bo-lo-gna, Puc-ci-ni*).

Hangrend

A magyar nyelv szavai eredetileg kétfélék voltak: vagy csupa magas, vagy csupa mély magánhangzó volt bennük. Az idők folyamán azonban veszték ki a nyelvből hangok (mélyi), illetőleg a jövevényszavakkal bekerültek nyelvünkbe újabbak, valamint a szóösszetételek keletkezésekor is változott a magánhangzók rendje a szavakon belül.

A mai magyar nyelvben magas, mély és vegyes hangrendű szavakat különböztetünk meg.

A hangrend megállapítása nem nehéz feladat, kapsz majd ehhez memóriafoogast, és átnézünk pár feladatot is, hogy tudd, mire számíthatsz a felvételin.

- Az összetett szavakat az alkotó tagok szerint választjuk el akkor is, ha az összetevők határa nem esik egybe a szótaghatárral. A szóhatárokon kívül a szó többi részét a szótagolás szabályai alapján kell elválasztani (*hol-ott, hón-alj, ing-ujj, kül-ügy, még-is, mind-egy, rend-őr, vagy-is, vas-út, csal-é-tek, dél-u-tán, egy-e-lőre, egy-szer-egy, kar-ölt-ve, kis-asz-szony, kü-lön-élés, leg-a-lább, leg-e-rő-sebb, u-gyan-is, zá-por-eső; De-ssew-ffy, Kis-o-ro-szi, Ma-gyar-a-tád, Nyír-egy-háza, Za-la-e-ger-szeg*).
- Az igekötős igéket az igekötő és a szó határán kell elválasztani (*fel-e-mel, meg-e-szi, át-é-lik, meg-e-bé-del-nek*).
- Az azonos alakú szavak között több olyan van, amelynek elválasztása kétféle, mert az azonos alakú szópár egyik tagja toldalékos alak, a másik összetett szó: *me-gint* (= újra), de: *meg-int* (= figyelmeztet); *gépe-lem* (ige), de: *gép-elem* (főnév); stb.

MAGÁNHANGZÓK ÉS HANGRENDJÜK

A **magánhangzók** azok a hangok, amelyeknek kiejtése során a tüdőből kiáramló levegő nem ütközik jelentős akadályba:

a, á, e, é, i, í, o, ó, ö, ő, u, ú, ü, ű.

A **kiejtés időtartama** szerint megkülönböztethetünk rövid és hosszú magánhangzókat:

- **Rövid** magánhangzók: *a, e, i, o, ö, u, ü*
- **Hosszú** magánhangzók: *á, é, í, ó, ő, ú, ű*

A **képzés helye** szerint a magánhangzók lehetnek magas (elöl képzett) vagy mély (hátral képzett) hangrendűek:

- **Magas** hangrendűek: *e, é, i, í, ö, ő, ü, ű*
- **Mély** hangrendűek: *a, á, o, ó, u, ú*

Könnyen megjegyezheted, hogy egy magánhangzó milyen hangrendű, két szó memorizálásával:

Csak magas hangrendű magánhangzókat tartalmazó „memóriafogasunk” a *teniszütő*, a mély hangrendűeket tartalmazó az *autó* – természetesen a szóban szereplő magánhangzók rövid és hosszú párjait is beleértve.

Segítünk egy kis ábrával is, hogy vizuálisan is kódold a szabályt:

- **Hangrend:** A szó hangrendje attól függ, hogy milyen magánhangzók szerepelnek benne. Ez alapján a szó lehet **mély** (pl. *szoba*), **magas** (pl. *fürdő*) és **vegyes** (pl. *kocsi*) hangrendű.
- **Toldalékok:** Az úgynevezett *magánhangzó-harmónia* az altáji és némely uráli nyelv tulajdonsága. Az a jellemzője, hogy a ragozott szavakban a toldalékok hangrendje mindig alkalmazkodik a fő hangrendjéhez. A toldalékok között vannak egy-, két- ill. háromalakúak, így sok esetben van lehetőség illeszkedésre. A szavak szótöveikhez a hangrendnek megfelelő toldalékok járnak (pl. *szobában*, *fürdőben*). A vegyes hangrendű szavaknál a szabály összetettebb, és a használatban ingadozás is előfordulhat.

Egyalakú toldalék például: *-ig* (*Szegedig, asztalig*)

Kétalakú toldalék például: *-ban, -ben* (*szobában, üvegben*)

Háromalakú toldalék például: *-on, -en, -ön* (*asztalon, üvegen, tőrön*)